

Касяненко Д. С.,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЮРИДИЧНА МОВА КРІЗЬ ПРИЗМУ ПЕРЕКЛАДУ ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТІВ

У статті досліджено юридичну мову крізь призму перекладу юридичних текстів, запропоновано її визначення, проаналізовано її характерні риси, які мають вирішальне значення для перекладу юридичних текстів.

Ключові слова: юридична мова, переклад юридичних текстів.

Статья посвящена исследованию юридического языка с позиции перевода юридических текстов. В статье проведено анализ характерных особенностей юридического языка, предложены его определения, которые имеют ключевое значение при переводе юридических текстов.

Ключевые слова: юридический язык, перевод юридических текстов.

This article is aimed to explore the category of legal language from the position of legal text translation, as well as to determine legal language and to analyze their peculiar features, which are important for legal text translation.

Key words: legal language, legal text translation.

Останнім часом юридична мова стійко закріпилась як об'єкт наукових досліджень, про що свідчать розвідки відомих науковців – В. Вайсфлога, Д. Буссе, П. Сандріні, Е. Вісманн, Н.В. Артикуціої, О.А. Шаблій та інших. Незважаючи на певну активність та зацікавленість сучасних дослідників категорією юридичної мови, недостатньо висвітленими і надалі залишаються аспекти її зв'язку з іншими науками, зокрема, перекладознавством. *Мета даної розвідки* – дослідити специфічні риси юридичної мови крізь призму перекладу юридичних текстів. Визначена мета передбачає розв'язання таких завдань – виявити особливості юридичної мови, які дозволяють виокремити її серед інших фахових мов; дослідити вплив встановлених ознак юридичної мови на процес перекладу юридичних текстів різними цільовими мовами (далі ЦМ). *Об'єктом дослідження* виступає юридична мова (далі ЮМ), представлена німецькомовними та англomовними версіями законодавчих текстів ЄС, а також відповідними авторськими перекладами українською мовою.

В юридичному перекладі фахівці надають *юридичній мові* особливого статусу через її нормативний, перформативний, імперативний та спеціальний характер, адже лише мова дає змогу зафіксувати й донести до реципієнтів правові норми, які регулюють суспільні відносини, впливають на волю та свідомість громадськості, виражають волю законодавця тощо. Специфічні ознаки мови права, звичайно, призводять до певних наслідків у юридичному перекладі.

Так, серед особливостей правничої мови дослідники виділяють *трандисциплінарність* або *взаємозумовленість мови та права*, оскільки "без мови немає і не може бути правового регулювання" [3, с. 55].

Для дослідження ЮМ активно застосовуються лінгвістичні методи та прийоми, оскільки "право... конструюється засобами мови" [1, с. 579]. Український дослідник М.П. Кочерган наголошує, що "лінгвістична теорія є тим місточком, який поєднує філософську і конкретно-наукову методологію" [2, с. 208]. Знання мови, бездоганне володіння нею сприяє точності юридичних формулювань, унормованому застосуванню юридичної термінології, правильному укладанню юридичних документів тощо.

Розділ науки, який досліджує питання мови та права, називається в німецькій науковій літературі "правничою лінгвістикою" ("Rechtslinguistik"). Уперше цей термін у 1976 році ввів у науковий обіг німецький учений Адальберт Подлех. "Правничою лінгвістикою" він назвав "сукупність усіх методів і результатів досліджень, що стосуються питань зв'язку мови та норм права і відповідають вимогам сучасної лінгвістики" [9, с. 31-52]. Сучасна українська "Юридична енциклопедія" пропонує таке визначення терміна "юридична лінгвістика" – "... міждисциплінарна галузь знань про взаємозв'язок мови і права, мовні засоби вираження правничих понять і категорій, мовностилістичні ресурси у сфері правової комунікації" [6, с. 472]. Предметом її аналізу є мова, "яка функціонує у сферах правотворення, правозастосування і судочинства, юридичної науки та освіти [там само].

Проблема щільного зв'язку мови та права екстраполюється в юридичному перекладі і зумовлює надзвичайно високі вимоги до компетентності перекладача у відповідних дисциплінах, зокрема його додаткову спеціалізацію в певній галузі права.

Серед інших характерних особливостей ЮМ науковці відзначають також *високий ступінь абстрактності юридичних понять*. На відміну від галузей точних наук, техніки, природознавства, де терміни позначають певні предмети і зображуються, наприклад, графічно, правнича мова виражає абстрактні поняття, категорії та зв'язки між ними. Така ознака ЮМ призводить до труднощів точного відтворення змісту вихідних термінів цільовою мовою.

Відмінність ЮМ від фахових мов точних наук полягає в її *приналежності до певної національної правової системи* [7, с. 47], що становить наступну важливу особливість ЮМ. У цьому контексті слушно згадати запропонований В. Вайсфлогом термін – "Systemgebundenheit der Rechtsbegriffe / Rechtssprache" [11, с. 91] – *безпосередня залежність правничих понять / правничої мови від системи національного права*. Так, наприклад, поняття *німецька мова права* не існує, адже німецька мова є національною мовою Німеччини, Австрії, Швейцарії, де панують власні національні правові системи. Відповідно слід розрізняти юридичну мову ФРН, юридичну мову республіки Австрії та юридичну мову Швейцарської конфедерації. Кореляція цієї риси фахової мови права в юридичному перекладі особливо гостро постає під час добору термінологічних відповідників ВМ та ЦМ, оскільки ЮМ кожної держави відзначається своїми власними ознаками, які формуються протягом становлення її національної правової системи, історії, культури, релігії тощо. Наслідком неминучих розбіжностей є те, що

термінологічні одиниці ВМ та ЦМ часто не покривають значення одна одної. В цьому контексті доречно згадати, що відомий французький юрист та політик Ш. Монтеск'є у своїй праці "Про дух законів" особливого значення надавав навіть географічним чинникам, клімату, ґрунту, рельєфу, звичкам, традиціям і релігійним віруванням, чисельності, матеріальній забезпеченості, економічній діяльності населення, характеру чинної політичної влади держави тощо.

Натомість В. Вайсфлог вважає, що будь-яка правнича мова є, передусім, *національною спеціальною мовою*. Він вводить термін *безпосередня залежність права від національної мови*, котру, як зауважує українська дослідниця О. А. Шаблій, не важко довести: "... адже генетичні та структурні особливості певної національної мови не можуть не впливати на морфологічні, структурні й семантичні особливості термінів та на синтаксичні особливості фахових формулювань" [5, с. 9].

Таким чином, у контексті досліджуваної проблематики ми виходимо з того, що мова права існує й розвивається разом із суспільством, його історією, національними традиціями, релігією, правовою та загальною культурою, і тому *юридичний переклад – це складний вид мовленнєвої діяльності*, який вимагає максимальної обізнаності перекладача у правових культурах, історії, національних традиціях ВМ та ЦМ задля адекватного та повноцінного відтворення вихідної інформації ЦМ.

Класифікація ЮМ у літературі залишалася тривалий час невизначеною та спірною. Сучасні дослідники вважають юридичну мову фаховою мовою правників [3; 5]. Донедавна деякі науковці обстоювали позицію, що мови права не існує, оскільки зазначена мова є обов'язковою нормою для кожного громадянина. Так, на думку В.М. Савицького: "мову законодавства... було б неправильно називати фаховою мовою. В ній наявні деякі суто юридичні поняття й терміни, але її словниковий склад – загальнолітературний, інакше закони були б недоступними для громадян" [4, с. 22].

Німецькі вчені вважають, що право послуговується власною мовою, і підкреслюють, що ЮМ – це не звичайна загальнозжита мова або розмовна мова, а фахова мова [7; 9; 10; 11]. Досить влучно функцію та призначення ЮМ пояснює В. Одерски. На його думку, мова – це найважливіший засіб комунікації юристів і робочий інструмент правників. Так само, як стоматологу для роботи необхідне свердло, юристам потрібна мова.

У цьому контексті слушно навести термін "*Adressatenpluralität der Rechtssprache*" (*плюралістичність адресатів юридичної мови*), яким П. Сандріні виокремлює важливу ознаку ЮМ, адже вона обслуговує не лише замкнене коло фахівців (юристів), а й усіх громадян, що становить іще одну суттєву відмінність ЮМ від інших фахових мов [10, с. 139].

Згідно з визначенням Л. Гофманом фахової мови, під *ЮМ* ми розуміємо *сукупність у всіх мовних засобів, які використовуються у сфері права з метою успішної комунікації між фахівцями даної галузі*. При цьому варто наголосити, що національне право будь-якої держави складається з різних галузей права, і всі галузі права репрезентує єдина фахова мова – національна мова права.

Таким чином, ми обстоюємо позицію, що *ЮМ* є, безперечно, фаховою мовою, містить особливості національної мови права, співіснує паралельно із загальнозживаною мовою і відзначається притаманними тільки їй лексичними, синтаксичними, текстуальними, стилістичними та прагматичними ознаками, які вирізняють її серед фахових мов інших галузей, дозволяють визнати своєрідним "лінгвістичним феноменом" ("linguistic fenomen") [8, с. 20]. Зрозуміло, що специфічні риси ЮМ екстраполюються в юридичному перекладі, корелюють у собі майстерність літературного перекладу, термінологічну точність технічного перекладу, додаткову спеціалізацію перекладача у певній галузі права тощо і визначають *подальші вектори наукових досліджень* зазначеної проблематики.

Література:

1. Колодій А. Герменевтика юридична / А. Колодій // Юридична енциклопедія : в 6 т. [редкол. Ю. С. Шемшученко та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 1998. Т. 1 : А-Г. – 672 с.
2. Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М. П. Кочерган. – К. : видавн. Дім "Академія", 1999. – 288 с.
3. Правнича лінгвістика : навч. посіб. / Г. П. Проценко, Л. М. Шестопалова, О. Ф. Прохоренко [та ін.] ; за заг. ред. С. М. Гусарова. – К. : ПАЛІВОДА А. В., 2010. – 312 с.
4. Савицький В. М. Язык процессуального закона. Вопросы терминологии. / В. М. Савицкий [под ред. А. Я. Сухарева]. – М. : Наука, 1987. – 286 с.
5. Шаблій О. А. Переклад юридичних текстів (на матеріалі правничих термінологічних систем ФРН та України) : [навч. посібник] / О. А. Шаблій. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2008. – 227 с.
6. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [Редкол. : Ю. С. Шемшученко та ін.]. – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. – 669 с.
7. Busse D. Recht als Text. Linguistische Untersuchung zur Arbeit mit Sprache in einer gesellschaftlichen Institution / Dietrich Busse. – Tübingen : Niemeyer, 1992. –Bd 131. – 359 S. – (Reihe Germanistische Linguistik)
8. Cao D. Translating law / D. Cao // Topics in Translation : 33. – Clevedon, Buffalo, Toronto : Multilingual Matters Ltd, 2007. – 189 p.
9. Podlech A. Rechtslinguistik / A. Podlech // Rechtswissenschaft und Nachbarwissenschaften [Hrsg. D. Grimm]. – München, 1976. – Bd. 2. – S. 105–116.
10. Sandrini P. Transnationale interlinguale Rechtskommunikation: Translation als Wissenstransfer / P. Sandrini // Rechtssprache Europas. Reflexion der Praxis von Sprache und Mehrsprachigkeit im supranationalen Recht. [Hrsg. I. Burr, R. Christensen, F. Müller]. – Berlin : Duncker & Humblot, 2004. – S. 139-156.
11. Weisflog W. E. Rechtsvergleichung und juristische Übersetzung. Eine interdisziplinäre Studie. / W. E. Weisflog. – Zürich : Schulthess Polygraphischer Verlag, 1996. – 202 S.